ITALIANIZING TENDENCIES IN THE LINGUISTICAL VIEW OF ION HELIADE RĂDULESCU

Andreea-Sabina NAPEU
University of Pitești

Abstract: Ion Heliade Rădulescu was considered an outstanding personality in the Romanian culture from the first half of the 19th century. He was concerned about developing the Romanian literary language and all his linguistic activity contributed to cultivating a language that could be used in different domains of activity. His second period of linguistic research was led by the Italian influence with the purpose to create a new language by replacing Romanian words with Italian ones.

Keywords: Italian influence, modernization, linguistics, neologism, controversy.

1. Activitatea lingvistică a lui Ion Heliade Rădulescu

Ion Heliade Rădulescu (1802-1872) a fost o figură reprezentativă a culturii românești din secolul al XIX-lea, prin implicarea sa directă și constantă în procesul de dezvoltare și unificare a limbii române literare. Personalitatea sa culturală s-a dezvoltat în mai multe domenii, acesta fiind cunoscut ca scriitor, traducător, filolog, întemeietor al presei românești, critic literar, dar și fondator al unor instituții culturale (Teatrul Național din București, Societatea Filarmonică, Academia Română). Datorită interesului pentru limba română, Heliade a fost considerat „pentru Țara Românească și Moldova, primul lingvist de seamă" (Macrea, 1970, p. 133), un continuator al acțiunilor începute de Școala Ardeleană cu scopul de a impune în epocă un model de normare a limbii române: „Principala preocupare lingvistică a lui Heliade, ca și a întregii generații de cărturari români din acea epocă, a fost, în permanență, îndreptată spre netezirea căilor de dezvoltare unitară a limbii române literare, pentru ca ea să devină un instrument cât mai adecvat al făuririi culturii noastre moderne" (Macrea, 1970, p. 136).

Activitatea lingvistică începută de Ion Heliade Rădulescu este compusă din două etape distincte. Prima etapă cuprinde perioada premergătoare anului 1840; aceasta se caracterizează prin elaborarea unor teoretizări pertinente în privința normării și unificării limbii și culminează cu apariția *Gramaticii Românești* (1828), prima gramatică descriptivă a limbii române, o lucrare de factură normativă. A doua etapă începe odată cu anul 1840 și coincide cu o reformare a opiniilor susținute până atunci de Heliade: momentul în care toate ideile sale teoretizante converg către italienism.

Conform criticii vremii, părerile erau împărțite în ceea ce îl privește pe Heliade; astfel, s-au emis judecăți conform cărora întreaga activitate a teoreticianului muntean s-ar caracteriza din perspectivă pozitivă, pe de o parte (prima etapă – până în anul 1840), iar pe de altă parte, din perspectivă negativă (a doua etapă – după anul 1840). Un exemplu în acest sens este critica lui George Călinescu. În primă fază, acesta îl consideră pe lingvist „personalitatea cea

BDD-A22251 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:29 UTC)

mai mare a literaturii române, având despre problema îmbogățirii limbii părerile cele mai sănătoase" (Călinescu, 2001, p. 66), urmând ca, după apropierea de italienism, Heliade să pară „de nerecunoscut" (Călinescu, 2001, p. 67), ajungând la stadiul de ridicol. Cu toate acestea, deși preferința lui Heliade pentru italienism a atins un prag de exagerare după anul 1840, trebuie amintit că tendința italienistă a fost prezentă pentru prima dată încă din prefața *Gramaticii Românești* de la 1828.

2. Abordări ale italienismului heliadesc

După anul 1830 începe procesul de relatinizare a limbii, care a dat naștere unor tendințe contradictorii ca soluții propuse pentru problemele importante legate de limba română literară. Printre acestea se numără latinismul lui August Treboniu Laurian, purismul lui Aron Pumnul, dar și italienismul lui Ion Heliade Rădulescu.

Heliade devine un reprezentant al italienismului extremist începând cu anul 1840, odată cu publicarea unor lucrări care tratează noile sale principii despre limba română literară: *Paralelism între limba română și italiană* (1840), *Paralelism între dialectele român și italian sau Forma ori gramatica acestor două dialecte* (1841), *Prescurtare la gramatica limbei româno-italiene* (1841) și *Vocabular de vorbe streine în limba română, adică slavone, unguresti, turcești, nemțești, grecești etc.* (1847).

Îndreptarea către limba italiană apare ca o repercusiune a apelului la o limbă romanică, de aceeași origine cu româna, cu scopul de a acoperi lacunele create în limbă la acel moment. Astfel, Heliade alege italiana în defavoarea limbii franceze, care „ne-a stricat și obiceiurile și religia și limba noastră, servindu-ne de intermediar la citirea cărților" (Haneș, 1904, p. 129). „Italienismul lui I. Heliade Rădulescu este descris ca o direcție puristă, izvorâtă din aceleași principii generale ca și ale curentului latinist, dar realizată cu alte mijloace" (Mancaș, 1974, p. 22). În primul rînd, aplecarea lingvistului către italienism survine și din considerente politice, totodată, întrucât sunt cunoscute ideile politice antifranceze ale acestuia până la Revoluția pașoptistă. În al doilea rând, un alt motiv îl constituie admirația pentru autorii primelor lucrări de gramatică: Ienăchiță Văcărescu, Petru Maior (un precursor al italienismului în limba română) și Paul Iorgovici. În al treilea rând, exista la Heliade dorința de a crea o limbă literară în mod rapid, iar singura cale de a realiza acest lucru cu promptitudine era, așadar, impunerea modelului italienist. Principalele preocupări ale lui Ion Heliade Rădulescu erau legate de „problema unei ortografii îndreptate pe calea unei reforme raționale, formarea terminologiei științifice, îmbogățirea vocabularului, precum și curățirea lui de elemente nelatine, ca mijloc de perfecționare a limbii după natura, după firea sau geniul ei" (Diaconescu, 1974, p. 37).

În fază incipientă, italienismul apare la Heliade încă din anul 1828, în prefața *Gramaticii Românești*, unde se recomandă ca principiul ortografiei să aibă drept bază limba italiană pentru ca limba română „să semene întru toate cu cea italienească, buna ei sor" (Heliade Rădulescu, 1980, p. 546). Lingvistul se raportează la greci, latini, dar și la italienii din epoca modernă: „Asfel au fost cu aflarea slovelor la greci; asfel după dânșii au facut și latinii primiind numai cele ce le-au trebuit; asfel, și încă mai înțelepțește, italienii; asfel și toate națiile cele înțelepte și gânditoare într-această pricină, ce au umblat numai după ce le-a

BDD-A22251 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:29 UTC)

trebuit" (Heliade Rădulescu, 1980, p. 543). Această tendință italienizantă se continuă în lucrările de după 1840, într-o manieră exagerată, până în finalul activității sale lingvistice.

Începând cu publicarea lucrării *Paralelism între limba română și italiană*, din anul 1840, Heliade își exprimă, în mod persuasiv, părerea fermă conform căreia limba română și limba italiană se află într-o relație dialectală: „româna ar fi numai un dialect necultivat al limbii italiene și nu se poate perfecționa decât profitând de experiența acesteia" (Mancaș, 1974, p. 24). Mai mult decât atât, acesta accentuează ideea că limba română și cea italiană formează același grai, „se întregesc una pe alta, cum ar fi două dialecte ale aceleiași limbi" (Haneș, 1904, p. 129). Argumentele lui Heliade pentru a-și susține principiile sunt abordate din perspectivă culturală, și anume prezentarea diferenței de cultură dintre cele două țări: „Deosebirea limbei noastre de cea italiană literară din ziua de astăzi nu este alta decât că a noastră a rămas în starea cea d-întâi pe cât a putut să o ție un norod prigonit de soartă și întâmplări, și cea italiană izbită până la o vreme de multe năvăliri ale barbarilor, a început de atâtea veacuri încoaci a se cultiva prin autorii și poeții ei" (Heliade Rădulescu, 1973, p. 185). Un alt aspect prezentat în *Paralelism* este introducerea unui vocabular român-italian, al cărui scop nu este îndeplinit deoarece există neconcordanțe între idei și cuvintele prezentate; drept urmare, identitatea limbilor nu este realizată deoarece unele cuvinte nu au legătură între ele, altele sunt neologisme în limba română, unele sunt create de însuși Heliade, în timp ce altele, pentru care nu se găsea o formă în italiană, sunt pur și simplu omise.

În procesul de modernizare a limbii române literare, Ion Heliade Rădulescu își schimbă radical părerea și renunță la convingerile anterioare conform cărora era necesar modelul limbii din textele vechi, bisericești (fapt susținut cu ardoare în prima etapă a activității sale lingvistice). În plus, nu consideră necesară nici influența altor limbi romanice. Așadar, Heliade își începe cercetarea plecând de la un număr de 1700 de cuvinte care aveau origine latină și care aparțineau câmpului semantic al cuvântului „om": cuvinte care desemnau însușiri, acțiuni, grade de rudenie, meșteșuguri. Pornind de la 1300 de cuvinte din cele 1700, se pot forma familii lexicale noi prin procedeul compunerii și al derivării cu sufixe și prefixe, care vor fi similare cu cele din limba italiană: „Vorbind despre materia limbii, adunăm în acest vocabular mai toate vorbele simple, de rădăcină și de întâia trebuință, pre lângă care se mai adaogă și altele derivate sau compuse, vrând să arătăm cum, și în compunere și în deducerea vorbelor, aceste două limbi au mai aceleași prepoziții și terminații, cum și mai acelaș chip de a deduce o vorbă din alta" (Heliade Rădulescu, 1973, p. 194).

Convingerea că româna și italiana reprezintă aceeași limbă, numită româno-italiană, reiese și din titlul lucrării publicate în anul 1841, *Prescurtare la gramatica limbei româno-italiene*, care cuprinde aspecte legate de morfologie și ortografie. Pe de o parte, morfologia este influențată prin italienizare, făcându-se referire la verbe, substantive și pronume, iar forma termenilor gramaticali apare modificată după modelul italian: „ajjectiv", „avverb". Pe de altă parte, la nivel ortografic sunt prezentate reguli în conformitate cu noile abordări lingvistice ale autorului. În același timp însă, noul sistemul ortografic se bazează pe aceleași principii ca cel propus în anul 1828, diferența fiind dată de proporțiile dintre aceste principii. În plus, se răspândește ideea îmbogățirii vocabularului cu neologisme provenite din limba italiană, o idee preluată de la Petru Maior și impusă în epocă de Heliade.

BDD-A22251 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:29 UTC)

Pasiunea lui Heliade pentru italienism a fost dusă la extrem, prin încercarea acestuia de a crea o limbă artificială, înțeleasă doar de el, cu scopul de a combate cu orice preț ideile conform cărora limba română ar fi, de fapt, limbă slavă. Astfel, spre finalul activității sale, Heliade „voia să dovedească superioritatea limbii nouă într-o acțiune de mult începută: îmbogățirea literaturii românești" (Haneș, 1904, p. 136). În acest sens, el a hotărât să scrie și să traducă în limba româno-italiană; mai mult, a luat decizia surprinzătoare de a-și republica lucrările în această nouă limbă. Referitor la traducerile din limba italiană, cuvintele nu mai erau schimbate deloc, folosindu-se italienisme. Cu toate acestea, limba nou creată de Heliade nu mai era cunoscută de popor, contrar ideilor din prima etapă a activității sale lingvistice, când acesta încuraja unitatea limbii. Această limbă româno-italiană avea atât elemente românești (morfologie și sintaxă), cât și elemente italienești (lexic), fără a se crea o interdependență între ele. În ciuda exagerărilor însă, doctrina italienizantă a lui Heliade, reprezintă, de fapt, o tentativă de reformare a limbii, care a contribuit, în mod indirect, la procesul de modernizare a limbii române literare datorită îmbogățirii lexicului cu neologisme latino-romanice.

3. Concluzii

Italienismul extremist propus de Ion Heliade Rădulescu nu a avut ecou în epocă, ci a continuat, într-un fel, procesul de modernizare a limbii române literare. Activitatea lingvistică a lui Heliade a fost una fructuoasă în vederea îndeplinirii unui singur scop: unificarea limbii române, fiind adeptul principiului că baza unei culturi moderne este crearea unei limbi unice în toate regiunile, care să devină un instrument de comunicare imediată. Făcând parte din grupul puriștilor de la acea vreme, Heliade și-a propus cu orice preț să elimine din limbă toate elementele care, în opinia lui, erau străine de originea ei: slavonisme, turcisme, maghiarisme, propunând înlocuirea lor cu elemente latinești, italienești sau chiar cu elemente create de el însuși. Tocmai din această dorință arzătoare, Heliade devine adeptul doctrinei italienești, care ajunge să fie dusă la extrem. De aici rezultă și criticile vremii, pe baza argumentului că, în acest fel, limba română s-ar îndepărta de specificul ei național. Cu toate acestea, valoarea lingvistului rămâne incontestabilă și nu poate fi negată. În fapt, direcția italienizantă nu reprezintă altceva decât o încercare de relatinizare a limbii, proces care a început încă din secolul al XVIII-lea, în perioada Școlii Ardelene, ai cărei reprezentanți și-au propus elaborarea unui sistem ortografic, bazat pe principiul etimologic, cu scopul de a apropia limba română de cea latină. Relatinizarea limbii face parte, fără echivoc, din acțiunea de regenerare a limbii și culturii românești, iar toate teoretizările italienizante ale lui Heliade accentuează, așadar, nevoia de modernizare a limbii române literare.

4. Bibliografie

Călinescu, 2001 – Călinescu, George, *Istoria literaturii române: compendiu*, București, Editura Litera Internațional.

BDD-A22251 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:29 UTC)

Diaconescu, 1974 – Diaconescu, Paula, *Elemente de istorie a limbii române literare moderne, Partea I – Probleme de normare a limbii române literare moderne (1830-1880)*, București.

Haneș, 1904 – Haneș, Petru, *Desvoltarea limbii literare române în ptima jumătate a secolului al XIX-lea*, București, Tipografia Munca.

Heliade Rădulescu, 1973 – Heliade Rădulescu, Ion, *Scrieri lingvistice*, ediție și studiu de Ion Popescu-Sireteanu, București, Editura Științifică.

Heliade Rădulescu, 1980 – Heliade Rădulescu, Ion, *Gramatica românească*, ediție și studiu de Valeria Guțu-Romalo, București, Editura Eminescu.

Macrea, 1970 – Macrea, D., *Studii de lingvistică română*, București, Editura Didactică și Pedagogică.

Mancaș, 1974 – Mancaș, Mihaela, *Istoria limbii române literare. Perioada modernă (secolul al XIX-lea)*, București.

BDD-A22251 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:29 UTC)